

## OLAĞANÜSTÜ BİR GECE

Aşağıdaki sayfaların içinde bulunduğu mühürlü paket, 1914 sonbaharında Avusturya ihtiyat birliklerinde görev yapan ve hafif süvari alayıyla katıldığı Rava-Ruska muharebesinde vurulan Baron Friedrich Michael von R.'nin yazı masasında bulundu. Ailesi paketin içindekilere ve yazıların başlığına üstünkörü bir göz atıp, edebî bir çalışma olduğuna karar verince değerlendirmem ve basım işiyle ilgilenmem için bir akrabaları vasıtasıyla bana teslim ettiler. Oysa ben bu yazıların hayal ürünü bir kurgu değil tam tersine ölen adamın her ayrıntısına dikkat ederek tuttuğu, yaşamış olduğu olayların bir kaydı olduğunu düşünüyorum; dolayısıyla kendisine dair bu psikolojik değerlendirmeyi, üzerinde herhangi bir değişiklik ya da ona yeni bir ekleme yapmadan yalnızca yazarının ismini değiştirerek yayınlıyorum:

Bu sabah birdenbire, meydana gelen tüm olayları kendi doğal akışı içinde bir kez daha değerlendirmenin

## STEFAN ZWEIG

yararıma da olacağını düşünerek o olağanüstü gecede tüm yaşadıklarımı yazmaya karar verdim. Bu kararı verdiğim andan itibaren, her ne kadar yaşadığım olayın garip doğasını aslına uygun bir biçimde ve bütünüyle tasvir edip edemeyeceğimden kuşku duyuyor olsam da o macerayı kelimelere dökmek için açıklanması neredeyse olanaksız bir dürtüye kapıldım. İnsanların sanatsal yetenek dedikleri Tanrı vergisi becerinin zerresi bile bende olmadığı gibi bu konuda Theresianum için kaleme aldığım öylesine karalanmış birkaç mizahi çalışmadan başka hiçbir edebî deneyimim de yok. Örneğin, dış dünyada olup biten olaylar dizisini ve aynı zamanda bunların insan ruhundaki yansımalarını eş zamanlı olarak uygun bir düzende sunabilmek için öğrenilmesi gereken belli bir özel tekniğin olup olmadığını bile bilmiyorum; ayrıca doğru anlamı verecek uygun sözcüğü bulma ile sözcüğün doğru anlamını verebilme arasındaki dengeyi, her gerçek yazarın eserini okurken bilinçsiz bir biçimde daima hissettiğim o hassas dengeyi kurup kuramayacağımı da kestiremiyorum. Bütün bu söylediklerim bir yana, bu satırları yalnızca kendimi tatmin etmek için yazıyorum, yoksa bana bile pek anlaşılır gelmeyen konuları başkalarına açıklamak gibi bir niyetim hiç yok. Aslında bu bir anlamda, zaman zaman zihnimi meşgul ederek ruhumda sancılı bir huzursuzluğa yol açan bir olayla yüzleşmek, altını çizerek ona dikkat çekmek, onu yerli yerine oturtmak, her açıdan enine boyuna ele alıp kaydetmek için giriştiğim bir deneme.

Bu olaydan hiçbir arkadaşşıma söz etmedim çünkü onların meselenin özünü anlayabileceklerini hiç düşün-

## OLAĞANÜSTÜ BİR GECE

medim; ayrıca böylesine rastlantısal gelişen bir olaydan bu kadar etkilenmiş ve sarsılmış olmaktan utanç duyuyordum. Üstelik olan biten de büyütülecek türden değildi. Fakat şimdi aklımdakileri yazmaya başlarken uygun sözcükleri seçmenin ne zor bir iş olduğunu, en basit terimlerin kullanımında bile yanlış anlaşılma olasılıklarının ve anlam belirsizliklerinin fazlalığını deneyimsiz biri olarak çok iyi anlıyorum. Yaşadıklarımın 'büyütülecek' türden olmadığını söylerken elbette ulusların ve insanların kaderlerini altüst eden, sarsıcı ve dramatik olaylarla kıyaslandığında görece küçük kaldığını belirtmek istiyordum; bununla birlikte anlatacağım bu olay dizisi, yalnızca altı saatlik 'küçük' bir zaman dilimine sığmıştı. Yine de bu –basit ve önemsiz– deneyim benim için bugün bile, yani o olağanüstü gecenin üzerinden dört aydan daha uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen öylesine olağandışı bir önem taşıyor ki hatırası bir kor gibi içimi yakıyor ve olanları aklımda canlı tutabilmek için bütün düşünsel güçlerimi seferber etmem gerekiyor. Her gün, her saat tüm ayrıntılarını zihnimde tekrar gözden geçiriyorum çünkü benim için tam anlamıyla bir dönüm noktası oldu; farkında olayım ya da olmayayım bu olay, yaptığım ve söylediğim her şeyi belirler hâle geldi. Düşüncelerim tekrar tekrar o güne dönüyor, yaşananların üzerimdeki etkisini ölçüp duruyorum. Nitekim bu yazıya başlamak için kalemi elime almamdan on dakika önce tahmin bile edemeyeceğim bir şeyi şu anda artık çok iyi biliyorum: yaşadığım bu olayı yazılı olarak kayda geçirmemin tek nedeni, onu nesnel bir biçimde tespit edip önüme koymak, bir kez daha duyum-

## STEFAN ZWEIG

sal olarak ondan aldığım zevkin tadını çıkarmak ve aynı zamanda entelektüel açıdan onu yeniden kavramaktır. Biraz önce bu olayı yazıya dökerek altını çizmeye ve önemine dikkat çekmeye çalıştığımı söylerken aslında yanlış yaptığım hatta haksız bir saptamada bulunduğum düşünülebilir; çünkü bu olayı yazarken asıl yapmak istediğim, çok hızlı bir biçimde yaşanmış bu deneyimi, sıcaklığını ve yanı başımda soluk alışını yeniden canlandırarak daha dolu dolu bir hâle getirmek, onu tekrar ve tekrar yaşayabilmek arzusudur. Ah, o boğucu öğle sonrasının, o olağanüstü gecenin tek bir saniyesini bile unutmaktan korkmuyorum; o saatler içinde olanları hatırlamak için belleğimde adım adım izlenmesi gereken yolu almak adına ne bir işarete ne de bir kılavuza ihtiyacım var: ister gecenin ister günün ortasında, o olayın her bir ayrıntısını zayıf bir belleğin hatırladıklarıyla değil de yalnızca yürekten gelebilecek bir zihin açıklığıyla göreyek, istediğim anda onun büyüüne tıpkı bir uyurgezer gibi geri dönebiliyorum. Şu sonbahar günlerinde bile ilkbahar yeşilliğine bürünmüş o günkü her bir yaprağın resmini bu kâğıda çizebilir, kestane çiçeklerinin uçuşan polenleriyle dolu, sıcak ve yumuşak havayı tıpkı o zamanki gibi hissedebilirim. Dolayısıyla o saatleri tekrar tasvir edecek olursam bunun nedeni, onları unutma korkusu değil tam tersine bir kez daha yeniden yaşama coşkusudur. Şimdi o gece olanları tam da gerçekten oldukları hâliyle düzgün bir şekilde açıklayabilmek için kendimi kontrol etmek zorundayım; çünkü yaşadığım o günü ne zaman düşünmeye başlasam bütün duyularımı mutlu bir sarhoşluk sarıyor, bir tür coşkulu esrime

## OLAĞANÜSTÜ BİR GECE

hâli üzerime çöküyor; böylece gerçekte olanları, hayalindeki renkli ve vahşi bir çılgınlıkla birbirine karışmış görüntülerinden ayıklamam gerekiyor. Öğlen vakti bir fayton kiraladığım o günde, 7 Haziran 1913'te yaşanan o macerayı hâlâ büyük bir heyecanla dün gibi hatırlıyorum...

Fakat şimdi bir kez daha ara vermem gerektiğini hissediyorum çünkü tek bir sözcüğün bile ne çok anlama gelebileceğinin farkındayım ve bu beni oldukça korkutuyor. Şu anda, hayatımda ilk kez, başından sonuna bir hikâye anlatacakken sürekli değişen yanlarıyla tüm yaşananları uygun bir dille tasvir etmenin zorluğunu çok daha iyi anlıyorum. Biraz önce ben, 7 Haziran 1913 günü öğle saatlerinde bir fayton kiraladığımı yazdım. Oysa buradaki 'ben' bile aslında doğru bir ifade değil, o günden bu yana yalnızca dört ay geçmiş olsa da şimdiki ben, o zamanki, yani 7 Haziran 1913'teki 'ben' değilim; gerçi hâlâ o 'ben'in yaşadığı evde yaşıyor, onun yazı masasında, onun kalemıyla ve eliyle yazıyor olsam da şu anda o adamdan çok farklı birisiyim çünkü yaşadığım deneyim sayesinde artık ona dışarıdan bakabiliyor, onu bir oyun arkadaşı, bir yoldaş, çok yakından tanıdığım ve aynı zamanda temel doğasını da iyi bildiğim bir dost olarak görebiliyorum, dolayısıyla ben artık o adam, o 'ben' değilim. Bir zamanlar benim bir parçam olduğu duygusuna hiç kapılmadan onun hakkında konuşabilir, onu suçlayabilir ya da yargılayabilirim.

O zamanki ben, burada, yani Viyana'da, öyle pek de gururlanmadan ve sıradan bir şeyden söz eder gibi

## STEFAN ZWEIG

'sosyetik tabaka' diye nitelendirdiğimiz toplumsal sınıfın çoğu üyesinden içsel ve dışsal bakımlardan pek de farklı birisi değildi. Otuz altı yaşına henüz girmiştim; annem babam ben reşit olmadan ölmüş ve bana hayatımı sürdürmek için para kazanma ya da bir meslek edinme gibi konuları düşünmeye gerek duymayacağım kadar yüklü bir miras bırakmışlardı. Böylece o sıralar zihnimi fazlasıyla meşgul eden karar verme sürecinin tüm ağırlığı, bir anda omuzlarımdan kalkıvermişti. Üniversite öğrenimimi henüz tamamlamıştım ve hangi mesleğe yöneleceğimle ilgili bir netliğe varmak zorundaydım. Aile bağlantılarım ve entelektüel çabalara ağırlık veren sakin bir yaşam sürme yönündeki eğilimlerim nedeniyle muhtemelen seçeceğim meslek sivil bir memuriyet olacakken bütün aile servetinin tek mirasçısı oluvermem, birdenbire bana hiç çalışmadan bütün isteklerimi hatta lüks arzularımı bile karşılayacak bir özgürlük olanağı sağlamıştı. Hiçbir zaman öyle tutkulu arzularım olmamıştı, dolayısıyla beni etkileyecek belli bir çevreye rastlayıncaya kadar birkaç yıl beklemeye, hiç acele etmeden yaşamı izlemeye karar vermiştim. Fakat yıllar boyunca bu bekleme ve izleme faaliyetinin ötesine bir türlü geçememiştim çünkü özel olarak edinmek istediğim bir uğraş ya da oldukça dar olan arzular yelpazemde gerçekleştiremeyeceğim bir tutkum zaten yoktu: zarif ve görkemli güzelliğiyle Viyana şehri, aylak aylak gözlem yapmayı, keyifli uzun gezintilere çıkmayı ve şık giyinmeyi neredeyse sanatsal bütünlenme ve hatta bir yaşam kültürü hâline getirmesiyle bendeki gerçek uğraşlara katılma arzularını bütünüyle yok etmişti.

## OLAĞANÜSTÜ BİR GECE

Soylu, hâli vakti yerinde, yakışıklı bir genç adam olarak bir tutkuya kapılmadan bütün arzularımı, örneğin ava gitme ve kumar oynamanın zararsız heyecanlarını, uzun yürüyüşlerin ve çıkılan tatillerin sağladığı düzenli zindelikleri rahatlıkla yaşayabiliyordum; çok geçmeden bu huzurlu hayat tarzını daha incelmış zevklerle, âdeta sanatsal bir esin ve ustalıkla sürdürmeye başlamıştım. Nadir kadehler topluyordum ama bunu gerçek bir tutkuyla değil yalnızca basit bir hobi çerçevesinde, onlarla ilgili esaslı bir bilgi edinmenin zevkine varmak için yapıyordum; evimin duvarlarına özel türden İtalyan barok gravürlerini ve Canaletto tarzı manzara resimleri asıyordum, bunları antikacıarda bulmak ya da katıldığım açık artırmalarda satın almak, bana hiçbir tehlikeyi göze almadan avlanma heyecanı veriyordu; ayrıca ressamlarımızın atölyelerinden ya da kaliteli müzik gösterilerinin sergilendiği salonlardan eksik olmuyor, bunları takip etmekten hoşlanıyor ve bu tür etkinliklerden her zaman büyük bir zevk alıyordum. Kadınlarla ilişkiler konusunda da oldukça başarılıydım, bu alanda da gerçek bir bağlanmışlık ortaya koymayan gizli bir koleksiyonerlik dürtüsüyle üzerinde çok söz edilebilecek bir hayli anı ve değerli saat yaşamıştım. Zamanla sıradan bir kadın avcısımdan, bir uzmana dönüşmeye başlamıştım da. Tüm bunlar göz önünde bulundurunca günlerimi keyifli bir biçimde geçirmeme neden olan birçok hoş uğraşım ve dolu dolu yaşadığım mutlu bir hayatım vardı; bu durumda canlı fakat taşkın olmayan bir gençliğin sakin ve neşeli atmosferinin tadını giderek daha çok seviyordum. Hemen hemen yeni hiçbir arzum yoktu çünkü sakin ve

## STEFAN ZWEIG

huzurlu günlerim, küçük şeylerle renklenebiliyordu. İyi seçilmiş güzel bir kravat bile beni neşelendirmeye yeterdi; iyi bir kitap, arabayla yapılan güzel bir gezinti ya da çekici bir kadınla geçirdiğim birkaç saat, sonsuz mutluluk verebilirdi bana. İngiliz terzilerin elinden çıkmış kusursuz bir takım elbise gibi göze batmayan böylesine sade bir yaşam sürmek; işte en çok da hoşuma giden buydu. İnsanların çoğu beni hoş bir arkadaş olarak görürdü; sevilen, birlikte zaman geçirmek için tercih edilen biriydim ve beni tanıyanların büyük bir kısmı mutlu bir insan olduğumu söylerdi.

Şu an betimlemeye çalıştığım o zamanki adamın, kendisini başkalarının düşündüğü gibi mutlu birisi olarak görüp görmediğini söyleyecek durumda değilim artık çünkü yaşadığım o deneyim sayesinde her türden duyguyu daha tam ve daha kusursuz bir biçimde yaşamam gerektiğini öğrenmiş durumdayım; dolayısıyla bugünden geriye bakıp onun mutluluğunu değerlendirebilmeyi hemen hemen olanaksız bir iş olarak görüyorum. Yine de o dönem kendimi hiçbir biçimde mutsuz hissetmediğimi kesinlikle söyleyebilirim çünkü bütün arzularım yerine getiriliyor ve yaşamda istediğim her şeye şu ya da bu şekilde kavuşabiliyordum. Öte yandan kaderden her istediğimi elde etmeye alışmış olduğumdan ve artık hiçbir şey talep etmez duruma geldiğimden bir heyecan yokluğu, yaşamın kendisinde beliren bir anlamsızlık da yavaş yavaş kendini göstermiyor değildi. Aslında belli arzular değil de yalnızca arzunun kendisini arzulama biçimindeki bu istekler, daha sonra yarım yamalak karşılandığı birçok durumda bilinçsizce büyüye-

## OLAĞANÜSTÜ BİR GECE

rek daha güçlü, daha vahşi, daha hırslı, daha zor tatmin edilen yakıcı bir arzuya, daha yoğun bir yaşama isteğine, belki de bir tür acı çekmeye dönüşmeye başlıyordu. Fazlasıyla mantıklı bir yöntemle hayatımdaki tüm engelleri ortadan kaldırmıştım kaldırmasına ama önümde artık hiçbir engelin olmaması bütün yaşama heyecanımı ve coşkumu yok etmişti. Daha az istekte bulunduğumu ve onları da daha az arzuladığımı, duygularımın bir tür felç geçirdiğini; belki de şöyle demek daha doğru olacak, duygusal yetersizlikten muzdarip olduğumu, yaşama tutkuyla bağlı olmayı bir türlü başaramadığımı fark ediyordum. Bu eksikliğimi ilk olarak küçük işaretlerden anladım. Bazı hobilerime otomatik olarak devam ediyor, kadehleri ve değişik antika eşyaları satın almayı sürdürüyordum ama bir kez sahip olunca artık onları sınıflandırmak için zahmete girmiyor ya da bulmak için çok uğraştığım nadir bir parçayı beklenmedik bir biçimde ele geçirince eskisi kadar büyük bir heyecan duymuyordum; öte yandan çok ünlü bazı tiyatro ve salonlarda hazır bulunmayı giderek daha sıklıkla ihmal ediyor, bana övgüyle söz edilen kitapları satın alıyor fakat aradan haftalar geçtiği hâlde sayfalarına bile dokunmadan onları çalışma masamın üzerinde öylece bırakıyordum.

Duygusal gücümdeki bu azalmayı, bu önemsiz ama belirgin değişikliği, bugün de açık bir netlikle hatırladığım bir olay vesilesiyle tam olarak fark etmiştim. Yeni hiçbir şeyin beni cezbetmediği ve heyecanlandırmadığı o tuhaf uyuşukluk hâlinin bir sonucu olarak o yaz da Viyana'da kalmıştım ki kaplıca otellerinin birinden bir hanım arkadaşımın mektubu gelmişti; üç yıldır yakın

## STEFAN ZWEIG

bir ilişkimiz vardı hatta kendisini gerçekten sevdiğimi de söyleyebilirdim. Genç kadın coşkulu bir dille yazdığı on dört sayfalık mektubunda haftalardır kaldığı o otelde kendisi için büyük önem taşıyan bir adamla tanıştığını hatta onunla sonbaharda evlenecek olduğunu, dolayısıyla aramızdaki ilişkiye artık bir son vermemiz gerektiğini anlatıyordu. Birlikte olduğumuz zaman dilimini hiçbir üzüntü hissetmeden hatta mutlulukla hatırladığını, yeni bir evliliğe adım atarken benimle ilgili anıların geçmiş yaşamının en değerli kısmı olarak kalacağını, verdiği ani karar nedeniyle kendisini bağışlamamı istiyordu. Böylesi olgusal bilgileri verdikten sonra bu coşkulu uzun mektup, son derece dokunaklı ricalara ve yalvarmalara geçiyordu; kendisine kızmama-lyıdım, ilişkimiz aniden sona erdiğinden çok fazla acı çekmemeli, bana geri dönmesi için onu zorlamamalı ya da aptalca bir hareket yapmamalıydım. Giderek daha tutkulu bir hâl alan satırlar bu şekilde uzayıp gidiyordu; kendisinden daha iyi bir kadınla teselli bulabileceğimi, bu mektubu nasıl karşılayacağım konusunda çok kaygılı olduğu için hemen kendisine cevap yazmam gerektiğini belirtiyordu. Ayrıca mektubun sonuna kurşun kalemle alelacele şu sözler eklenmişti: “Aptalca bir şey yapma, beni anla, beni bağışla!” Mektubu önce içindeki habere şaşırarak okudum, ardından hızlıca tekrar gözden geçirdim, ikinci kez okuyunca belli bir utanç hissetmeye başladım ve içimi bir korku sardı. Çünkü sevgilimin bende ortaya çıkacağını varsaydığı güçlü ve doğal duygulardan hiçbirini o an için hissetmiyordum, bunlara yönelik en küçük bir duygunun izi bile uyanmamıştı.